

Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století, ed. Nora BEREND, přeložil Milan Rydvan, Argo, Praha 2013

452 s., ISBN 978-80-257-0835-4

Není žádným překvapením, že šíření Kristovy zvěsti napříč Evropou započalo v prostředí římských provincií, méně často si ale obvykle uvědomujeme fakt, že některé regiony na severním a východním okraji kontinentu ji přijaly až na prahu vrcholného středověku a k nejvzdálenějším komunitám dolehla teprve na prahu modernity v 17. a 18. století. Dávno jsou doby, kdy historikové věřili středověkým autorům v tom, že konverze nejvyšších elit k novému náboženství automaticky učinila z obyvatel jejich zemí pravověrné křesťany. Christianizace je dnes naopak analyzována jako dlouhodobý proces, jehož formy a průběh jsou bezprostředně podmíněny geopolitickou situací a sociální strukturou té které společnosti.

Z této obecné perspektivy vychází i kniha sestavená historičkou Norou Berend z univerzity v Cambridge jako výsledek projektu uskutečněného ve spolupráci s centrem mediévistických studií univerzity v Bergenu. Zaměřuje se na oblasti, které nemohly přímo navázat na dědictví pozdní antiky a novou víru začaly přijímat teprve zprostředkovaně v souvislosti s konstituováním centralizovaných útvarů v 9. a 10. století. Z této „druhé zóny christianizace“ je pozornost věnována skandinávským královstvím (Dánsko, Švédsko, Norsko), středoevropským monarchiím (Čechy/Morava, Polsko, Uhry) a středověké Rusi, přičemž každému politickému celku je vyčleněn samostatný oddíl. Jejich zpracování editorka svěřila domácím badatelům (výjimkou je jen Rus zpracovaná J. Shepardem). Součástí autorského kolektivu byli jak historikové, tak archeologové, což se vzhledem k omezenému souboru písemných zpráv a naopak neustále se rozrůstajícímu archeologickému fondu dnes jeví jako jediné možné poznávací východisko. V anglické verzi vyšla kniha již v roce 2007.

Položíme-li publikaci vedle řady podobně zaměřených mezinárodních konferenčních sborníků posledních tří desetiletí, jasně se vymyká společně sdílenou strukturou kapitol všech oddílů. V každém regionu je tak věnována pozornost situaci před přijetím křesťanství (a to nejen v oblasti náboženství, ale také ve sféře politické moci), prvním kontaktům s ním a formám jeho zprostředkování, průběhu christianizace, vlivu křesťanství na proměnu panovnické moci a nakonec důsledkům přijetí nové víry pro celou společnost. Promyšlená sdílená tematizace neměla za cíl omezit tvůrčí svobodu, ale vytvořit předpoklady pro systémovou komparaci christianizace Skandinávie a střední Evropy a Rusi, která dosud nebyla provedena. Tento svorník nabízí výborná obsáhla úvodní studie Nory Berend, zatímco Robert Bartlett se v následujícím úžeji zaměřeném oddílu pokusil tematizovat fenomén evropského „pohanství“.

Sekce věnované Čechám a Moravě se ujali Petr Sommer, Dušan Třeštík a Josef Žemlička. Vzhledem k primární orientaci anglického vydání knihy na cizí, o Čechách většinou nepříliš poučené čtenáře poskytuje oddíl užitečný přehled, který domácího znalce díla autorů nepřekvapí. S odstupem téměř deseti let bychom dnes s větší opatrností hovořili např. o pohanských svatyních v Mikulčicích, které sloužily jako důležitý argument pro koexistenci křesťanských a pohanských institucí v jádru Velké Moravy. Teprve po prvním vydání knihy také proběhla debata o povaze tzv. států středoevropského typu a jistě ne všem se dnes jeví Přemyslovci v tak autokratickém světle jako autorům textu před deseti lety.

O předkřesťanských náboženských představách i jejich ritualizaci víme v případě Skandinávie nesrovnatelně více než ve středoevropských regionech. Nejde jen o svědectví kamenů s runovými nápisy nebo početné památky s vyobrazením severských bohů, ale především o to, že zatímco Kosmas nebo Gall Anonym vytěsňili „slovanské pohanství“ do několika obecných frází, někteří severští učenci zanechali rozsáhlá líčení dobrodružství příslušníků severského panteonu.

Komparativní pohled jednoznačně potvrdil již dlouho známou vazbu mezi stabilitou moci elit a efektivitou prosazování křesťanství, které s výjimkou Islandu vstupovalo do raně středověkých společností „shora“. Z delší časové perspektivy tento vztah fungoval i obráceně – křesťanství pomáhalo legitimizovat moc centrální autority. Na tomto obecném pozadí lze interpretovat podstatně obtížnější prosazení nové víry v geograficky a politicky roztržštěné Skandinávii, kde definitivní přijetí nové víry, stejně jako stabilních

království, trvalo i několik staletí. Budoucí stře-
doevropské monarchie se v tomto ohledu jeví
téměř kontrastně, neboť od prvních kontaktů
s křesťanstvím k jeho prosazení zpravidla ne-
uplynulo více než půl století. Je třeba litovat, že
do knihy nebyla zařazena analýza oblasti tzv.
Polabských Slovanů, i když v závěru úvodní kapi-
toly je jim několik odstavců věnováno. Navzdory
podobným výchozím podmínkám v karolínském
období sem byla přes různé epizodické snahy
nová víra implementována násilím zvnějšku tepr-
ve ve 12. století.

Knihy v neposlední řadě relativizuje zažitý
západoevropský pohled, podle něhož nové poli-
tické útvary v rámci své „europeizace“ vlastně
jen okopírovaly západní křesťanství. Bohatá
paleta lokálních specifik v kultu světců, liturgii,
užití domácího jazyka nebo přístupu k pohanské
minulosti favorizuje spíše koncept „mikro-křes-
ťanstev“ Petera Browna než nějaké „proto-Evrop-
ské unie“.

IVO ŠTEFAN

Jacques LE GOFF (éd.),
Hommes et femmes du Moyen Age,
Flammarion, Paris 2012

448 s., ISBN 978-2-08-128558-3

Jacques LE GOFF (ed.), *Muži a ženy
středověku*, Vyšehrad, Praha 2013

448 s., ISBN 978-80-7429-377-1

Hledáme-li vhodné formy popularizace, francouz-
ská ilustrovaná encyklopedie reprezentativních
postav evropského středověku může jít příkla-
dem – zčásti nepochybně zářným, místy však
odstrašujícím. Nesporně se jedná o dílo výrazné,
a to z mnoha ohledů. Zaštilil a inicioval je osma-
osmdesátiletý, do posledního okamžiku činorodý
Jacques Le Goff, který vytýčil základní koncepci,
rozdělil úkoly a sepsal úvodní pasáže sumarizující
některé jeho životní otázky (předlouhý středověk
a jeho ošidná periodizace, historické osobnosti
jako úskalí pro dějepisce či třeba význam men-
talit a imaginace), ale i několik biografických hesel.
Většinu medailonů však svěřil mezinárodnímu
kolektivu složenému z více než čtyřiceti svých
spolupracovníků, žáků či alespoň názorově spří-
zněných medievistů. Cílem bylo podat přehled
příznačných postav evropského středověku (včet-
ně imaginárních bytostí) – tak aby v krátkých

textech vynikly důležité okamžiky jejich prvního,
ale i druhého života, aby na nich autoři mohli
demonstrovat širší strukturální otázky současné
medievistiky (například z hospodářských dějin či
literární antropologie) a aby zapůsobily jako svěd-
ci – nejen své doby, nýbrž i proměnlivých narativů
dějepisného zápolení coby objekty badatelského
zájmu. Tím se kniha zásadně odlišuje od většiny
laciných populárně naučných titulů, které nemí-
vají ambici přiblížit veřejnosti historiografické
„výrobní postupy“, ukázat úskalí interpretace
pramenů nebo představit hrdiny minulosti jako
nositele proměnlivých sociálních významů či jako
literární konstrukty.

Muži a ženy středověku jsou tedy v první řadě
výjimečným (ale pro Le Goffa typickým a celoži-
votně samozřejmým) pokusem přimět vynikající
specialisty k tomu, aby po odborné stránce kvalit-
něji, než to činí novináři, ale zároveň srovnatelně
co do čtenářské atraktivnosti zformulovali, čím se
dlouhodobě zabývají. Ať už tedy knihu podrobí-
me jakékoli kritice, tuto základní přednost a s ní
spojený popularizační smysl nesmíme ztráct ze
zřetele. Myslím si, že veškeré nedostatky, kterých
není málo, by měly sloužit jako názorné varování
všem, kdo uposlechnou mnohokrát vyslovené Le
Goffovy výzvy a vystoupí s podobným projektem
před veřejností.

Jaká ale jsou ta nejvýraznější klopýtnutí, jimiž
je publikace tak neblaze poznamenána? Před-
evším, byť o celém díle sám Le Goff hovoří jako
o práci kolektivní, kolektivním není. Je znát, že
autoři pracovali samostatně, články vzájemně
nekonzultovali, a výsledky se tak mnohdy kon-
cepčně liší a nepřinášejí informace zcela srovnatelné
– po obsahové ani po diskurzivní stránce.
Vzhledem k tomu, že autoři jsou za každým
medailonkem uvedeni pouze zkratkami, a tyto
zkratky jsou místy použity chybně (jako např.
v případě sv. Václava, jehož autorem není Jacques
Krynen, nýbrž Gábor Klaniczay), je plynulá četba
od jedné postavy k druhé mnohdy velmi obtíž-
ná – texty na sebe nenavazují, zabývají se odliš-
nými a nepropojenými problémy, a přitom mají
dohromady působit jako homogenní, chronolo-
gicky řazený celek.

Nemá smysl takovéto knize vytýkat, že
nepřináší nové informace (za tím účelem nebyla
psána), ani co všechno neobsahuje. Přesto však
některé prvky napovídají, že Le Goffův výběr byl
hodně osobní a v mnoha ohledech by se jistě dalo
postupovat výrazně odlišným způsobem. Mezi
Muži a ženami středověku je tak ve skutečnosti
jen velmi málo žen – nejvíce (poměrně k mužům)
v kapitole věnované postavám imaginárním. Dále,
mezi těmito imaginárními hrdiny (Lišák, Artuš,